

KARAKTERISTISKE LINIER I KRISTEN KOLDS LIV

Ved H. A. RIIS OLESEN

NAAR Thistedes berømte Sønner skal nævnes, bør Kristen Kolds Navn være paa Hæderspladsen, thi han viede sine rige Evner og store Initiativ til Fædrelandet. Aldrig gik han af Vejen for den Tort, det altid volder at være Banebryder for nye Idéer og Talsmand for det folkelige Frihedsideal paa pædagogisk Omraade. Maaske lidt kantet i sit Væsen, nuvel, men dog en helstøbt Personlighed, hvis Indsats rækker langt ud over det smaaborgerlige imod Idealismens Tinder. Paa den anden Side var han den jævne Bondetype, som ved sin stoute Sokratesskikkelse indgød paa samme Tid Tillid og Respekt. Ved sine kloge Spørgsmaal vækkede han Ungdommens Udviklingstrang og gav dem Lyst til at leve og kende Livets dybeste Hemmelighed.

Han fødtes i Thisted d. 29. Marts 1816 som Søn af Skomager Mikkel Kristensen Kold (født 1790) og dennes Hustru Marie Kristendatter Jannerup. Familien siges at skulle stamme fra Tordenskjolds Kammertjener, som hed Kold, men herfor er der ingen Hjemmel. Af Søkende havde han 5, en Broder og 4 Søstre, alle yngre end han. Hjemmet bestod af hyggelige, lavloftede Stuer og et stort Loft, som Kristen Kold i sine Barneaar nærede Ængstelse for at betræde, fordi det ”spøgede”. Der var ikke megen Tale om Overtro i Kolds Hjem, men Forældrene troede begge paa den Lykke, som Husnissen kunde bringe. Hver Juleaften blev der sat et Fad Grød til Nissen, for at Lykken ikke skulde bæres bort fra Huset, men Spøgelseshistorier og Troen paa hekseri og onde Aanders Spil vilde Kolds Moder ikke tro paa. Men en Sommeraften, da Kristen var omkring 12 Aar, hørte de alle tre Trin af Træsko paa Loftet, og kort Tid efter trimlede noget sort ned ad Trappen ligesom to Pudler med gloende øjne. Børnene blev skrækslagne og gemte Ansigterne i Moderens Skød, og denne sagde højt: Vor Herre være med os for Jesu Navns Skyld. Faderen var ikke til Stede ved den Lejlighed, han var som saa ofte ude at hjælpe i en Arvesag.

Kold blev ellers fodret med mange uhyggelige Historier af tre ”Professorer” i Strømgade. Den ene var en gammel Ungkarl, Murer Jens Kløv, som paa Grund af sit Arbejde i Kirken og Præstegaarde var fyldt med Historier om Gengangere og Spøgelse, og saa levende stod Fortællingen for Kold, at han ofte snappede Benene til sig, naar Historien nærmede sig sit Højdepunkt. Desuden var der et Par gamle Folk, af hvem Kold hørte Eventyr og Røverhistorier. Særlig ventede han spændt paa, naar Helten i Historien viste sig. Da klappede han i Hænderne og raabte: Der er han! Her grundlagdes hans Tro paa Ordets Magt, og det var for ham, som Solen skinnede klarere i disse Huse end i andres.

Moderen stammede fra Jannerup. Hun var temmelig høj med lange, skarpe Ansigtstræk. Til daglig bar hun en Sirtses Hue paa Hovedet, paa Armene strikkede, uldne

Ærmer og saa et Hvergarns Liv og Skørt. Naar hun havde revset Børnene, samlede hun dem ofte bagefter og fortalte en Historie, for at faa deres Tanker ind paa en god Vej. I 10 Aar havde hun tjent hos Amtsprovst Carstensen og havde herfra gode, kristelige Minder. Saa meget holdt hun af dette Hjem, at Kristen allerede tidligt besøgte det gæstfrie Præstehjem. Den nye Kapellan, Hans Agerbæk, fik maaske endnu større aandelig Betydning for hende. Hans varme, indtrængende Forkyndelse greb hende stærkt. Som han var, skulde alle være.

Faderen var en forstandig Mand, flittig og nøjsom. Til det sidste elskede han sin Skomagerstol og arbejdede sig efterhaanden op til en Del Velstand, saa han kunde købe en Jordlod, som Kolds Moder fik Tilsynet med. Da Kold var 11 Aar, vilde Faderen have ham paa Skomagerstolen, men efter en kort Tids Forløb blev det opgivet. Amtsprovst Carstensen sørgede for, at han blev Omgangslærer i Faartoft Skole, og det endskønt han kun var i Konfirmationsalderen. Men hans Optræden over for Børn og Forældre var saa moden og forstandig, at Amtsprovsten trygt overlod ham Pladsen. Det var ikke, fordi Moderen agtede Degnene højt. Hun sagde gerne: Naar Degnene bliver gamle, bliver der slaaet Melgrød op paa Væggen med Søm, saa de kan gaa og slikke det af.

Tiden i Faartoft blev udviklende for ham, og det var ham en stor Glæde, da han i 1831 fik Stillingen som Huslærer paa Koustrup hos Proprietær Lillelunds 3 Børn. Her var han 3 Aar. Ikke alene tog han sig af Børnenes Undervisning og Opdragelse, men lærte om Aftenen Tjenestefolkene Holbergs Komedier i Folkestuen til uhyre stor Munterhed for alle Parter. 15 Aar gl. kom Kold paa Snedsted Seminarium, hvor Pastor Brammer havde afløst Seminariets Grundlægger, N. Bentzon, som Forstander. Skolens dygtigste Lærerkraft var vel P. Algreen, der allerede som 19-aarig tog sin Lærereksamen med Udmærkelse. Optagelsesprøven var ved at gaa Kold imod, men de optog ham dog, ”fordi han var en aparte Fyr”. I Begyndelsen følte han sig ikke hjemme og var noget tung i Sindet.

Men paa en Ferie i Salling hørte han den velkendte fynske Lægprædikant Peder Larsen Skræppenborg, og hans Tale om Guds Kærlighed til Mennesker gav Kold et helt nyt Livssyn. Han havde før tænkt sig Gud som en streng Politimester, men nu forstod han, at Gud elsker Mennesker. Det maatte han fortælle alle Mennesker, og det blev ikke mødt med lige megen Velvilje alle Vegne. Under sit Ophold paa Seminariet blev han forelsket i en køn, ung Pige ved Navn Else en Datter af Jordmoderen i Hørdum. De mødtes ofte paa en lille Høj mellem Sognene og ved Legestuerne. Men da Kold blev grebet af Skræppenborgs Forkyndelse, vilde Else ikke mere. De tog grædende Afsked med hinanden, begge oprigtige bedrøvede over Adskillelsen. I mange Aar derefter

fremdrog Kold Minderne om hende og tog ofte Brevene frem og læste dem, naar Længslen blev for stærk. Det samme gjaldt Else, som senere blev ulykkelig gift.

Algreen begyndte nu sammen med Kold og flere ligesindede at holde gudelige Forsamlinger, hvilke Forstanderen tog meget unaadigt op, og det førte efter nogle Aar til, at Algreen fik sin Afsked (Maj 1838). Kristen Kold tog 1836 Afgangsprøven fra Seminariet med et smukt Udfald.

Ved Algreens Bistand fik han Plads som Huslærer hos Provst Chr. Sørensen, Solbjerg paa Mors. Denne saa med Velvilje paa Afholdelse af de gudelige Forsamlinger, og nogle Maaneder efter Kolds Ankomst til Solbjerg blev den første afholdt i Præstegaarden, hvor Algreen og Peder Larsen Skræppenborg var til Stede. Dette Møde gav Anledning til stor Modstand fra Rationalisternes Side, og én af de ivrigste, Lærer Henrichsen, Flade, skrev et forvrænget og plumpt Angreb i "Thisted Avis", ogsaa kaldet "Den nordcimbriske Tilskuer" (Nr. 20 1837).

"I en Gaards Baghus her paa Morsø holdtes først i Februar et stort Synode. En halvtosset, nygjort Seminarist foer omkring i Sognet, og under mange Ophævelser indbød Krøblinge, Halte og Blinde. Disse troede en stor Nadvere ventede dem med nogle Dramme til og ikke faa mødte, men istedet herfor tyllede ovennævnte Seminarist en Mængde aandelig Valle af Jertegns Postil og Lindbergs Ephemerider i tandløse Kællinger. En anden Nar, Ov¹), der hver Dag har Visioner, men et maadeligt Organ for Declamationer, havde ej anden Forretning end at øse op i nogle Vandkrukker, medens Præsidenten ved Synodet og en af Opsynsmændene ved en Daarekiste (Ag)²) aflagde sin første Prøve paa ved Troens Sennepskorn at forandre Vand til Vin, hvilket lykkedes over al Forventning. Tilsidst fordømtes en Mængde Kættere, hvis Auto da Fé nærmere vil bestemmes. Ved Midnat skiltes Forsamlingen ad, men Bønderne gjorde Eed paa ikke oftere at spille en god Natter og en styrkende Søvn for at luge i disse nye Profeters aandelige Brakmark".

Dette Stykke blev optaget i "Dagen" og i "Nordisk Kirketidende" med Tilføjelsen, at det aandelige Røre nu var begyndt paa Mors. Imidlertid fortsatte Lærer Henrichsen sine Angreb i en ny Artikel, hvoraf jeg gengiver et Uddrag (Nr. 42 1837).

"Siden 1806 har der her paa Øen ej været holdt nogen Natteprofeteren eller existeret nogen Samling af Hellige, som Almuen kalder dem. Den Gang holdt en hellig Mand ved Navn Peder Larsen og nogle andre aandelige Brødere deres natlige Forsamlinger i Jørdsbye, hvor de udlagde Skriften for Bønderne, især søgte de at indprente dem Troen som en Hovedsag og paastod, at hver, som havde den rigtig i Hovedet, kunde bage sit Brød uden Ild og behøvede ej at arbejde. Saadanne Natteprædikener er nu begyndt igen. Udvider man endog Djævlékrogen lidt og sætter et Binding til Helvede, ih, nu, det skader vel ikke stort endskønt mangen Bonde maaske kan synes han har det hedt og surt nok heroppe.

Nej, saa ville vi lovprise den Mand, der sammenkalder en Byes Ældre og Yngre til Forelæsning over Jordens

Forædling, Biers Behandling og om Madlavning". Kold omtales derpaa som "et Menneske med lidet Kendskab til Verden, om Hildebrand og Napoleon døde i Skive eller i Thisted det ved han ikke eller -

Om Runkelroer er Metal,
der graves op af Quægsølv-Grubber;
om pløjes eller harves skal
først, før man Ærter saar i Stubber".

Lærer Henrichsen fortæller endvidere, at Kold engang til en rejsende, som besøgte Seminariet, skulde have udtalt sig om Elektricismaskinen paa en naiv Maade. Paa Spørgsmaalet om den endnu brugtes, skulde Kold have svaret: Nej, den af os, der har Skæg, sender vore Balbeerknive til Thisted for at faa dem hvedt.

"Men desmere kender han til de Ting, som intet Øje har set og intet Øre hørt", fortsætter Henrichsen, "han kender Skyggeriget, Aanderiget og Engleriget, veed hvor højt det infernalske Termometer stiger og hvor mange Slags Djævlé, der er i Krogen, ja, kender maaske 50 Engle af Navn o. s. v. Naar saadan en vordende Kumpan sætter sig paa Bænken som aandelig Udlægger og Fordømmer, saa maa man forbauses, naar blind Iver og forslidte Meninger rumsterer i et Hoved, af hvilket al sund Fornuft er udpompet".

Provst Sørensen forsvarede i en senere Artikel (Nr. 50 1837) mandigt sine Trosfæller og fremhæver, at Kold kun taler Ord, som har "fuldgyldig Hjemmel i Guds Ord".

Sognepræsten i Nykøbing, Dalhoff, fortsatte det hensynsløse Angreb paa Kold bl. a. i følgende Vendinger:

"Er da han, som ikke en Gang har Begreb om, hvad Theologi er, moden til at tale med Voksne om Religionens almindelige Sandheder, og besøger han ikke de enkelte Familier for at drive Gæk med Loven, som forbyder ham at lære i Forsamlinger".

Følgen af dette Røre blev ogsaa, at Kold ikke fik et Embede i Øster Jølby, som han søgte, endskønt han var Vikar i Stillingen. Amtmand Faye - paavirket af Seminarieforsøger Brammer - henstillede til Kancelliet ikke at kalde Kold for sine "sværmeriske Tilbøjeligheder", og det tog man Hensyn til. Beboerne indgav d. 12. Januar 1838 et Brev til Kancelliet, hvori de bl. a. skriver:

"Hr. Konferensraad, Amtmand Faye har anført, at samtlige Beboere i Øster Jølby Sogn ikke ønskede Kold til Lærer, men vi kan med Eed bevidne, at Amtmanden hverken mundtligt eller skriftligt har faaet et saadant Ønske fra vor Side. Tværtimod beder vi det høje Collegium om, at Kold maa beskikkes til dette Embede". (Underskrift af samtlige Beboere.)

I Foraaret 1838 fik Kristen Kold Plads som Huslærer i Forballum. Her i disse Egne havde lige fra Barndoms Tid været en Del kristeligt Liv, og her var god Jordbund for et folkeligt Oplysningsarbejde paa Danskhedens Grund. Det er i denne Periode, Kold modtager sin nationale Vækkelse gennem Ingemanns Romaner. I Skolen følte han sig rigtig hjemme, dog pinte det ham at lægge Mærke til den Vanskelighed - især lille Maren - havde med at lære udenad. Fra det Øjeblik lagde Kold mere Vægt paa Fortællingen og oplevede nu, at Børnene blev mere interesserede og huskede bedre deres Lektier. Det var for Kold en mageløs Opdagelse, og han saa, at der hermed var

¹ Lærer Ovesen, Outrup.

² Seminarielærer Algreen.

aabnet Vej for en ny Livsoplysning, der fra Børnenes Hjerter kunde kaste Genskin over hele Folkelivet. Det blev en stor Omvæltning, hvis disse Idéer kunde gennemføres, men det skulde vare en Række Aar.

Den nye frie Undervisningsidé mødte stor Modstand; især fra Gabriel Koch, Stedets Provst, som indberettede Sagen til Biskoppen. Stridsspørgsmaalet samlede sig navnlig om Balles Lærebog, som skulde læres udenad i Skolen, men dette undlod Kold paa Grund af de førømtalte Erfaringer. Selv om Biskoppen lod Sagen falde, medførte det dog, at Døren til den offentlige Skole for stedse var lukket for ham. I en Artikel i "Danevirke" redegjorde Kold for sine Synspunkter angaaende dette og iøvrigt om hans Syn paa Opdragelse i al Almindelighed. Herved paa frugtbare Marskjerne begyndte Kold at samle Unge til Oplæsning, Foredrag og Sang et Par Aftener om Ugen. Det blev faktisk den første Begyndelse til Kolds Højskole.

Under et Ophold i Smyrna som Huslærer for Pastor Hass' 3 Børn blev Hjemlængslen for stor, og en medfødt Digteraare faar sit Gennembrud i en Række Digte. Disse former sig navnlig som Hyldest- og Kærlighedsdigte til "lille Maren", til hvem han nærede en aldrig udtalt Kærlighed. Et af dem hedder: Min Piges Længsel, hvoraf jeg skal citere et Par Vers:

O, her er saa stille,
o, her er saa sødt,
Aaens Bølger trille
mellem Blomster blødt,
himmelblaa dens vande,
lysegrøn dets Strande,
det gør mit Hjerte længselsfuldt.

Er det Dagens Konning,
som mig nys forlod,
eller Nattens Dronning,
sølverhvid og prud?
Er det Stiernetæppet,
som jeg gerne klippet
til en Søndagskjole fin og net?

Men jeg er saa ene
med de Blomster smaa
og de kolde Stene,
som mig ej forstaa.
Havde jeg et Hjerte
som min Fryd og Smerte
kunde dele, o, da var jeg fro.

Et andet bærer Titlen: Til min Pige:

Jeg drømte, jeg var i den lille By,
hvor Solen nedsynker i Havet bag Øen
og farver saa rød den blanke Sky;
den skuer sin Skønhed igen i Søen.

Det skildrer smukt Livet i Landsbyen blandt Børnene, som helt havde vundet hans Hjerte, og drømmende følger han til:

De øjne som tvende Forglemmegej
hun plantede dybt i mit elskende Hjerte,
at lyse de skulde paa dunkle Vej
og smykke Haabets lysende Kærte.

Og han ser med Bekymring hen til den Dag, da han kommer hjem, og hun maaske har glemt ham:

Da brast mit øje i Graad saa hed:
Hun er vel vokset, den Mø saa fager.
Kærminderne kendes hun ikke ved,
hun lagde dem hen mellem glemte Sager.

Mærkeligt nok gik dette i Opfyldelse; thi ved Hjemkomsten fandt han lille Maren – "Dronningen i hans Drømmeland" - som en andens Brud. Men maaske netop Skuffelserne gjorde ham til den Aandskæmpe, han i Virkeligheden blev.

Som sidste Udtryk for Kolds Kærlighedsdichtung fra Smyrnatiden skal jeg anføre et enkelt Vers fra Digtet: Til min ejneste Maren:

En Sommerdag jeg gik i Bøgelunden
at høre Nattergalen Triller slaae
og levede den Tid, der var forsvunden,
da jeg dit klare øje daglig saa.
Det kom mig for, som hørte jeg din Stemme
i Sangerfuglens bløde Harmonie.
Det kom mig for, som kunde jeg fornemme
dit Væsen i den søde Melodie.

Efter en kort Tid at have været Soldat i 1848 blev han atter Huslærer, sidste Gang i Ryslinge, hvor hans Livsopgave klaredes for ham. Han samlede 13-14 unge Karle til begyndende Højskoleundervisning, og det slog saa godt an, at han i 1851 kunde aabne sin egen Højskole paa Ryslinge Mark, vel under beskedne Kaar, men Grunden var dermed lagt for hans stolte Højskoleidé. Senere flyttedes Skolerne til Hindsholm og siden til Dalum ved Odense. Efterhaanden tog Kolds Virksomhed det Opsving, der har efterladt sig dybe Spor i det danske Aandsliv.

Kold giftede sig, da han var omkring de 50 Aar med en tidligere Højskoleelev, Kirstine Jacobsen, der kun var 22 Aar. Men Ægteskabets Lykke var kort. Allerede da Kold var 54 Aar - 6: April 1870 - døde han efter længere Tids Skrøbelighed. Omkring Dødslejet stod hans grædende Hustru og deres to Smaa piger, her udtalte han:

Jeg er glad ved at gaa herfra. Naar vi kommer derop, ser vi klarere, alt ses kun her som i et Spejl -!

Jordefærden gik for sig under stor Deltagelse, og den blev et gribende Bevis paa den enestaaende Plads, Kold havde vundet sig i Folkets Hjerter. - Efterslægten har i Ryslinge, Dalby og Dalum rejst smukke Mindestene for Christen Kold. Han var en enestaaende Personlighed. Han fulgte sin Aands umiddelbare Indskydelser og vilde som en Sokrates give Ungdommen Sans og Øje for et ædelt og rigt Menneskeliv paa Kristendommens evige Grundvold.

*

KILDER:

F. Linderberg: K. M. Kold.
Frederik Nygård: Kristen Kold.
"Tidsskrift" 1905 v/ Holger Begtrup.
K. R. Stenbæk: Bidrag til Kr. Kolds Levnedstegning.
Begtrup: Kristen Kold.
Blade i Mindekransen v/ Klaus Berntsen.
Morten Eskesen: Samliv med Kold.
Historisk Aarbog for Mors XI 1929.

Saml. til jysk Historie og Topografi, 4. Række, 1. Bind, Side 359-465.

Andreas Austlid: Kristen Kold.

Berntsen: Kristen Kold.

Vilh. Birkedahl: Personlige Oplevelser i et langt Liv, Side 188-199.

”Thisted Avis” el. ”Den nordcimbriske Tilskuer” 1837.

Forskellige Artikler og Udklip angaaende Kristen Kold.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1941, side 77-88)